

DE EENZELVIGE REIZIGER

In deze bewegende ruimte van het spel en van de vrij gekozen veranderingen in de spelregels kan de autonomie van iedere plaats worden hervonden zonder opnieuw een uitsluitende verbondenheid met de bodem in te voeren, en kan zo de werkelijkheid van het reizen terugkeren, en van het leven in de zin van een reis die haar gehele betekenis in zichzelf heeft.

Guy Debord: De Spektakelmaatschappij, aforisme nr. 178

uit het ouderlijk huis weggerukt

Kinderen zijn niet langer de nakomelingen van hun ouders. Ze groeien niet meer op in de bindende tradities van gemeenschap en verwantschap. Dit is de meest belangwekkende omwenteling die sinds de Franse revolutie is teweeggebracht. Maar omdat deze revolutionaire omwenteling niet was gewild is ze over het hoofd gezien. Het werd in gang gezet door de ontwikkeling van de massamedia en de wereldwijde verspreiding van de popcultuur die begon toen keizerin Sissy de publieke belangstelling wegrukte bij haar man, de Habsburgse keizer.

Tot diep in de twintigste eeuw is de verschrompeling van de volkse gemeenschap waarin men opgroeide, betreurt. Het Nationaal Socialisme en het Fascisme wilden dit proces van hogerhand terugdraaien door ons angst aan te jagen voor bedreigende 'buren'. Eigenlijk doet Wilders tegenwoordig nog steeds niet veel anders, maar nu als Nationaal Liberaal, die de belangen van de Joods-Christelijke tradities behartigt. Daarmee is hij echter nog beslist geen fascist of nazi. Wat ze gemeen hebben is slechts het nationalisme. Fascisten en nazi's wilden hun superieur geachte nationalisme ook aan andere volkeren opleggen om een wereldgemeenschap te vormen onder hun dominantie. Daar is bij Wilders al helemaal geen sprake en in feite wel bij zijn opposenten, de salafistische islamieten.

Zo zag de kritische Franse schrijver Bataille de mensen zich in de gemeenschap zonder reserve aan elkaar geven, waardoor het 'ik' wordt doorbroken dat nog onze wensen via massacommunicatie richt op de bevrediging van het eigene. Die gemeenschap stelt ons naamloos tegenover de Ander en onze God radicaal tegenover een Extreme Ander. De verhouding tot het heilige wordt daarmee klemmend, want in het doorleven van het sacrale gaan we ons aan alles te buiten en treden buiten de ons bekende wereld. Voor de gegoede burgerij is dit angstwekkend. Zij wil die verantwoordelijkheid niet op zich nemen. Daarom werd het heilige, als symbool voor het gemeenschappelijke streven dat voorbij familie, volk en ras ligt, maar afgeschaft. Volgens Bataille riep de burgerlijke democratie, zo, de catastrofe over zich af toen ze de gemeenschap afzwoer. In de 'tussenruimte' van de gemeenschap zoekt Bataille het gevoel voor de 'Innerlijke Ervaring'. Dat gevoel moet ons dicht bij de grens brengen waarop wij de ware aard ervaren van onszelf in relatie tot wat ons omringt. Als dat gevoel verloren gaat zal onze wereld onleefbaar worden, dacht hij. Bataille zoekt dus naar het Sublieme waarin het 'Hogere' zich kenbaar maakt. Maar hij wil daarvoor terug naar de tijd voor Kant en de zo enthousiast ontvangen geweldige en gewelddadige daden van de Jakobijnen. Kant zag in die hang naar het Sublieme het gevaar van een verblinding van het praktisch inzicht, door in dat wat niet begrepen wordt de emanatie van het 'Hogere' te zien. Voor dat 'Hogere' kan willekeurig welk Ideaal of welke Illusie worden ingevuld!

Neem dan Guy Debord, de gedreven woordvoerder van de Situationisten uit de Zestiger Jaren. Guy zag de veronderstelde catastrofe zich aan zijn ogen onttollen als een wijdverbreid Verleidelijk Spektakel, waarin de consumptiemaatschappij de gemeenschap om zeep helpt. In

navolging van Marx riep hij opnieuw de proletariërs-aller-landen op, zich weer een gemeenschappelijke geschiedenis te verwerven. Maar zowel Bataille als Debord ontging het dat het onze kinderen waren die ontheemd raakten, zich niet meer thuis gingen voelen en van God en gebod losraakten. Ze gingen daar vooral toch veel plezier aan beleven zodra het ouderlijk toezicht alles op zijn beloop liet.

Al aan het begin van de achttiende eeuw kwamen de eerste fantasieboeken op de markt, die de burger, maar vooral toch zijn leergierige kinderen verstrooiing komen brengen. Merkwaardig is dat de jonge lezer meteen helemaal buiten het wereldgebeuren wordt geplaatst. De eerste populaire roman zette de toon: het verhaal over Robinson Crusoe.

Maar nog voor Marx' volgelingen zich op het literaire toneel waagden, was er een Franse schrijver die van de revolutionaire ervaringen getuigde die de wederkerige ontwikkeling van kapitaal en arbeid overschaduwde wat later door Marx tot een proces van vervreemding werd bestempeld: Stendhal. In Marx' tijd voegde een puberale dichter de daad bij het woord en trok de kuierlatten aan, de horizon tegemoet, wat nog het enige was wat hem in zijn ouderhuis interesseerde: Rimbaud. Marx schreef over de vervreemding van het bezit van de macht over de eigen bestaansvoorwaarden. Maar ternauwernood erkende Marx het 'dialectisch tegendeel' van die vervreemding: het bevrijdende van het achter zich laten van de platgeslagen paden en beklemmende betrekkingen, conventies en verantwoordelijkheden. Ternauwernood, want Marx onderkende dat de arbeider als een vrij mens de arbeidsmarkt betreedt! Door de ontwikkeling van de consumptiemaatschappij heeft hij zich die vrijheid in zijn kindertijd verworven.

Onze kinderen raken vanaf de eerste stap buiten de babybox losgeslagen, door de mediamieke inprenting van gewoontes, gedragingen, voorspiegelingen en verhalen die buiten hun directe leefwereld staan. Terwijl wij ons als ouders hebben laten opsluiten in de werkzame huiselijkheid, betreden onze kinderen nog voor ze goed en wel kunnen praten een publieke ruimte waarin ze opgaan om er aan ons te ontglippen. De muziek die uit onze radio galmt is de allereerste publieke bedwelmer en kinderverlokker. Vanaf de dag dat pappa thuiskwam met lees- en plaatjesboeken en een radio kocht om Hilversum te ontvangen, raakten zijn kinderen ontheemd. Terwijl de ouders dachten een geborgen en behouden huis in te richten, openden ze onbedoeld voor hun kinderen een onmetelijke speeltuin waarin hun kinderen aan het vaderlijk oog en toezicht ontsnapten. Ze konden ze onmogelijk nog volgen! Ze schiepen een speels besef van 'wat er in de wereld te koop is', terwijl hun kinderen daarmee om leerden springen. Hun eigen begrip ging dat verre te buiten.

Althans zo verging het mij en mijn familie!

Kort voor zijn huwelijk, in '48 kort na de oorlog, abonneerde mijn vader zich op een boekenkring. Elk jaar stuurde de protestants-christelijk getinte uitgeverij Callenbach uit Nijkerk hem vier boeken. Die vonden een prominente plek in zijn bescheiden boekenkast, als bewijs voor de weetgierigheid van een gewone, hardwerkende Hollandse handwerksman. Als kind van negen rukte ik de boeken met mooie plaatjes uit die kast en waagde me voorzichtig aan de wondere zwarte drukletters. Ik begon te bladeren in 'Zo zag ik Voor-Indië' van Dr. P.C. Visser. Wazige afbeeldingen van de zwart-wit foto's die Visser in India, Kasjmir en Nepal had geschoten, gaven een verstilde impressie van een totaal verschillende wereld van het 'bij ons thuis'. Ik spelde de tekst van het reisverslag dat de kokette koloniaal nogal hautain had opgetekend. De door Visser als nogal simpel en bijgelovig voorgestelde bevolking van het Azië onder de Himalaya, trok in een bizarre processie aan mijn kinderoog voorbij. Het werd een stoet die nooit meer is gestopt en waar ik jaar na jaar steeds verder in op ging. Letterlijk steeds verder van huis komend, de hele aardbol rond. Zo verloor ik mijn kindertijd niet in dromen, maar in voorstellingen van de wijde wereld die me al op jonge leeftijd meer wereldwijd en volwassen maakten dan mijn ouders ooit waren geweest. En meteen boezemde het mijn ouders angst in.

Ik zou mijzelf in een werveling van verleidingen kunnen verliezen. Wat ze nooit zouden begrijpen was dat ik er een ander zelf vond, dat van een oceanisch behepte jongeling dat met verwondering terugkeek op de bekrompenheid van thuis waar alles zo knus en gewoontjes had geleken.

Vgl.: G. Bataille; De Innerlijke Ervaring, Uitgeverij Gooi en Sticht, Hilversum 1989.

Vgl.: G. Debord: De Spektakelmaatschappij (1967); Vertaling: Jaap Kloosterman en René van de Kraats (1976), heruitgave Uitgeverij **de Dolle Hond**, Amsterdam 2005

de eigenaardige verschijning van de reiziger

"...Desolation, I owe so much to Desolation,...." (Dit verwijst naar 'Desolation Peak' in de Cascades, waarop hij zich als parkwacht een halfjaar terugtrok, maar ook op de staat van verlatenheid zelf. JM)

"...because I knew that the little shack and that mountain would understand what it meant and I turned around and walked down the track, back to the world."

(Jack Kerouac in 'Dharma Bums'; The Viking Press; New York; October 1958, p. 189)

In zijn boek 'On the Road' introduceerde Jack Kerouac een nieuw soort modern bestaan: het leven van de eenzellige reiziger. Dat geeft hij een vervolg in zijn volgende boeken, waarvan 'Dharma Bums' het meest tot de verbeelding spreekt. De reiziger gaat nergens meer echt naar toe. Maar hij ontsnapt ook niet aan het hier en nu. Integendeel, hij is de enige die er altijd en overal is. Kerouac schreef zijn boek eind jaren vijftig. Een vrijetijdsmaatschappij begon zich net te ontwikkelen. Voor een hele generatie - die van de beatnik- en de tiener - waren zijn herinneringen zeer intrigerend. Nu is reizen iets geworden dat iedereen wil. Het is geen ritueel van een subcultuur. Het is misschien zelfs de enige echte manier om zich in een globale zin tot de wereld te verhouden, veel beter dan via internet en de televisie. Omdat je er echt bent geweest, je het echt hebt gezien, het hebt ervaren en deel uitmaakte van een voorbijgaand bestaan, niet als een vluchtige bezoeker!

Het lijkt de enige manier om te ontsnappen aan de misleidende verschijnselen en spanningen van het dagelijks leven. Van de niet-emotionele last en betrokkenheid bij de sfeer van werk en televisie. Omdat de reiziger vrij lijkt te zijn in zijn doen en laten en wat hij/zij daarover zeggen wil. In het echte leven is dit niet meer mogelijk vanwege de dreiging om al te betrokken te raken en met elkaar verstrikt te raken. Een reiziger zal dat nooit meer overkomen. En dit is erg belangrijk voor het vinden van rust.

Als een toeristische bezoeker bent je onderworpen aan alle regels van de gastvrijheid. Dit geeft een verantwoordelijkheid. En het is een last om verantwoordelijkheid te nemen als je er niet aan kunt ontsnappen. Van beide kanten.

Maar de reiziger zorgt ervoor dat hij er apart van staat. Een reiziger heeft een speciaal vermogen om er geen deel van uit te maken. Hij is een soort bekende toeschouwer, geen deelnemer maar iemand die uitstekend in staat is om de dagelijkse omstandigheden op een soort projectiescherm te tonen en te interpreteren. Op het scherm van het reisverhaal. Een scherm dat beloont met een subtiele glimlach als het beeld goed is. Daarom wordt een reiziger bijna altijd heel goed behandeld in de zin dat dingen hem of haar op de beste en interessantste manier worden getoond. De reiziger geeft de wereld een moment van reflectie, omdat hij of zij er maar kort is. Hij neemt zijn reflecties mee naar de volgende plek waar hij verblijft. Op die manier communiceert hij op een essayistische manier, brengt hij verhalen en neemt verhalen mee. En verhalen zijn fundamenteel voor een individu om het leven te kleuren en te communiceren zonder een mening op te leggen. Zodat iedereen voor zichzelf alles kan uitmaken en beoordelen. De reiziger is de bewaarder van een relatieve kennis, van een met elkaar verweven realiteit en illusie, werkelijkheid en verbeelding.

de identiteit van een reiziger

Als je op reis bent, word je een interessant persoon, een persoonlijkheid op zichzelf. Je wordt iemand die in staat is om jezelf te bevrijden en een verre blik te werpen die niet bedreigend is, maar juist heilzaam kan zijn. De reiziger wordt als zodanig gerespecteerd. Wat zijn echte bezigheden zijn, doet er niet toe. Iemand die op reis is, voegt aan zijn persoonlijke status een extra vleugje wijsheid toe. Iets als van iemand ouder en wijzer. Iemand met echte ervaring, iemand met een suggestie om dingen en gebeurtenissen te doorstaan en doorgronden.

Een zekere zachtmoedige vreemdheid zou hem of haar hebben beïnvloed. Iets wat niet is te bevatten. Omdat hij op elk moment weg kan zijn, is hij er misschien niet eens echt bij aanwezig en construeert hij zijn verhalen door zich in zijn gedachten terug te trekken. De reiziger is de bewaarder van verhalen!

En om die reden is hij in staat om een plotselinge en verrassend verschuiving aan te brengen aan al te gebruikelijke standpunten. Dat is zijn genezende vermogen. De reiziger is in staat om een omgeving de verschillen te laten zien en de gelegenheid te geven om de meningen en gewoonten die in een groef vast zitten, weer op gang te helpen, juist door tegelijkertijd af te wijken. Hij wordt gewaardeerd voor die capaciteit als hij die aanwendt. Zijn aanwezigheid geeft een goed humeur en is rustgevend. In zijn aanwezigheid worden conflicten met een glimlach weggewuifd. Omdat het belangrijkste kenmerk van zijn aanwezigheid is dat hij niet kan worden aangeraakt door crisis en isolatie. Hij laat zien dat het gemakkelijk is om met een glimlach in overtreffende trap te relativiseren. Hij of zij maakt los en wordt een aandachtspunt buiten het gangbare perspectief!

Als de reiziger ergens op bezoek is wordt hij of op een merkwaardige wijze voor enige tijd de spil in wereld van de gastgevers. Niet alleen op kleine schaal. De reiziger is een cultureel middelpunt geworden. Al kan dat niet te lang duren en moet hij weer spoedig verder trekken. Toch is hij of zij niet egocentrisch, maar voorziet in een doorbraak door egocentrisme. Als bezoeker wil iedereen een goede indruk maken en zijn steun verwerven, omdat hij ergens anders vandaan komt en daar een apart iemand is. Daarom wordt zijn aanwezigheid anders belast. Zijn aanwezigheid is existentieel en essentieel het zijn van een bezoeker als zodanig. Een aparte manier van ZIJN. En er zijn, veronderstelt de mogelijkheid van uitwisseling. De acceptatie van de reiziger is daar weer een garantie voor. Een land zonder reizigers is een land dat niet serieus kan worden genomen en waarvan iedereen graag vandaan vlucht. Een soort mythisch Albanië.

het komen en gaan van de toerist

Dus de reiziger is een speciale bezoeker, een bezoeker op zijn gemak; zeker geen bezoeker als een nauwe verwante.

Maar hij is beslist ook geen toerist. Een toerist komt altijd achter de reiziger aan. Wat de reiziger heeft verkend, wordt altijd daarna omgezet in een toeristische attractie. De toerist is wel een potentiële reiziger als hij de smaak ervan te pakken krijgt. Kerouac introduceerde de stadsreiziger, maar hij produceerde ook de moderne toerist.

Een toerist is iemand die een tijdje ontsnapt aan de spanningen van het moderne leven. Iets in het moderne leven veronderstelt dat het ergens anders beter is; provocerend, alternatief, gewaagd of avontuurlijk. Maar wanneer men leeft op de plaatsen waarvan afstand wordt gedaan vanwege deze eigenschappen, wordt het leven veel te zwaar, zelfs bedreigend. Dus moet men ook op zoek gaan naar een beperkende factor, geprojecteerd in een verondersteld soort authentieke bescherming. De ontspanning ligt zeker in de mogelijkheid om een tijdje niet verantwoordelijk te zijn voor de dagelijkse omstandigheden. Het kan worden gespiegeld in het relaxte aspect van het leven in de verblijfplaats, waar men niet al te lang zal blijven! Als toerist hoopt men op allerlei manieren afwisseling en plezier te vinden. Een soort plezier is het bezoeken en vastleggen van het

authentieke: van wat vroeger was en nog steeds ergens anders aanwezig is als een illusie, overgebracht door gidsen en presentatie bij de plaats die men bezoekt. Toch zal de toerist nooit het idee hebben deel uit te maken van het authentieke. Hij kijkt alleen maar en neemt het in zich op. Authenticiteit is een esthetische waarde. Het verwijst naar harmonie met het omringende verleden en de aanwezigheid van wat als 'mooi' wordt bestempeld. Het verleden is aanwezig omdat de gebouwen en de mensen de verhalen vertellen over een ongebroken geschiedenis, terwijl de moderniteit die daar mee breekt afwezig of nog niet dominant lijkt. Authentiek betekent altijd: ontstaan in een premodern bestaan. Het kan ook een referentie zijn: nog steeds een overweldigend element van premoderniteit.

Kijken naar authentieke culturen is nadenken over het verleden, in contact komen met de resten van een zogenaamd wezenlijke achtergrond. Het veronderstelt dat er iets verloren gaat in de moderne cultuur. Dit wordt zeker beschouwd als een soort culturele gehechtheid aan een glorieus verleden. Het wordt als verloren beschouwd, omdat dat tegenwoordig niet meer nodig is en een beperking is geworden in de omgang met mensen in een zakelijke samenleving. De gefascineerdheid door een authentiek dorp in een achterlijk land is dus tegelijkertijd een uiting van superioriteit: de toerist hoeft niet meer zo te leven als een moderne man of vrouw. Hij heeft alleen die ervaring en kennis nodig om ruimdenkend te zijn. Het daarover communiceren draagt bij aan zijn persoonlijke imago.

Hij is betoverd in een omgeving waar het verleden bewaard is gebleven en mensen zwoegen om de kost te verdienen. Door een plek waar de enige vrije tijd het plezier van de toerist is. Wanneer we een oase in Noord-Afrika bezoeken, zijn we opgewonden door de drukte. Traditioneel wonen daar de mensen in een buurt waar de bestaansmiddelen aan de aarde lijken te ontspringen. Hun cultuur en overtuigingen herinneren voortdurend aan de gehechtheid aan de onmiddellijk aanwezige natuurlijke hulpbronnen en de andere mensen waarmee ze in traditionele banden samenleven. We kunnen genieten van de gewoonten waarmee het leven wordt georganiseerd, zo anders en schijnbaar veiliger dan onze cybernetische managementsystemen. We kunnen genieten van hun gewoonten van bestaan en transport: zoals rijden op een ezeltje door de steppe de woestijn in. De inboorlingen spelen een spel met onze afkomst. Toch voelen ze een soort van uitsluiting en minderwaardigheid. Ze proberen ons te verleiden verslaafd te raken aan hun fascinerende andersheid. Ze zijn gebonden en wij lijken bevrijd te zijn van de gehechtheid aan een plaats en achtergrond! Maar ze zijn niet op de hoogte van onze eenzaamheid, lasten, verveling en conflicten en angsten thuis. En wij weten niets van hun beperkte en verborgen verlangen om in extase te ontsnappen.

een reiziger wil dat blijven

Zoveel anders voor de reiziger. Een reiziger heeft de zoektocht naar authenticiteit niet nodig, omdat hij al authentiek is in een moderne zin. Voor hem is er geen verschil tussen verleden en heden, omdat hij niet op zoek is naar afleiding of ontspanning in een 'meer natuurlijke' omgeving. Hij weet dat dit alleen maar het hooghouden van een pretentie is, interessant om thuis over te vertellen.

Als een reiziger in dezelfde oase komt, moet hij daar noodgedwongen zijn. Zijn levensloop bracht hem daarheen. Maar nooit zal hij om een eenvoudige reden gebonden zijn aan de omstandigheden. Hij kan genieten, maar hij moet verder gaan naar de volgende oase, niet zijn huis. Als reiziger heeft hij geen huis, alleen een uitvalsbasis. En daar is hij de perfecte vreemdeling omdat hij de herinneringen niet meer deelt. Zijn huis is waar hij zijn hoed legt. Zijn herinneringen zijn de herinneringen van iemand die het allemaal heeft gezien. De toerist is een 'gesetteld' persoon. De reiziger wordt gedreven door een eigenaardige drang: alleen te zijn, voortdurend de knopen van de netten van gehechtheid los te maken waarin zelfs hij verstrikt dreigt te raken. Het

geeft hem een open geest die vrij is van moraal. Maar hij betaalt een prijs: zijn leven is een steeds maar weer achter laten, een voortdurend verlies. Hij is de perfecte verliezer, de eeuwige rouwende. Daarom zijn de zielen van de meeste reizigers bedekt met eelt.

Alleen maar alleen reizen is bijna een onmogelijke opgave. Het eindigt in het niets. Als je blijft vertrekken, verdwaal je in de woestijn of jungle van het hedendaagse stads- of plattelandsleven. In de eerste plaats moet de eeuwige rouw worden overwonnen. Het doorleven van een rouwproces leidt tot een 'leven na de dood'. En we weten dat er dan nog maar twee mogelijkheden over zijn: hemel of hel. Voorbij het goede en het kwade van een burgerlijk bestaan is er geen god aan jouw zijde. Alleen engelen om je te begeleiden of duivels om je in valkuilen te lokken.

het bolwerk van een reiziger

De reiziger moet contact houden met de burgerlijke realiteit om gered te worden. Hij moet opnieuw contact kunnen leggen. Hij heeft een bolwerk nodig. Niet alleen omdat hij een bestaansmiddel nodig heeft. Hij heeft een heilige levenslijn nodig om aan vast te houden. Het kan jaren duren voordat die is gevonden. En het moet een sterke houvast zijn, een reddingsboei die niet verloren kan gaan. Iets dat je 'bezig houdt' en een vruchtbare bodem is voor het kweken van een sterke en onafhankelijke identiteit in een wereldwijde omgeving. Deze identiteit moet virtueel zijn, niet al te solide en vastbesloten. Het moet mild zijn en kameleontisch. Het moet geschikt zijn voor camouflage en aanpassing in een veranderende omgeving. Als reiziger moet men serieus worden genomen. Mensen moeten weten dat je geen voortvluchtige bent, dat je niet constant jezelf wilt bewijzen en niet voortdurend vatbaar om bang te worden. Een reiziger moet waarmaken dat hij in staat is om alleen-op-zichzelf te leven. Dit is eenvoudig te vinden in zijn vaardigheden om te vermaken, meestal door middel van de speciale kennis die wordt aangeboden. Ontwikkeld door de methode waarmee je de eigenste ervaring organiseert, geldig onder alle omstandigheden. Dat is je methode om de wereld te ontwerpen om aandacht te trekken en inspiratie te geven. Een methode die sterk genoeg is om afhankelijk over te komen en de behoefte op te geven om te settelen. Zelfs de mensen die je ontmoet, moeten niet de behoefte voelen om je te laten settelen! Je enige mogelijkheid is om te entertainen, wat altijd het aanleren is van het opwekken van een effectieve esthetische fascinatie.

Het werkt alleen als je de tijd ver vooruit bent of voorbij de trends van de tijd gaat. Dit zijn de regels voor het moderne reizen. Natuurlijk heeft de eerste grotestadsreiziger een voorbeeld gegeven: Jack Kerouac's dacht diepzinnig na over reizen onder wereldwijde of kosmische omstandigheden. En met zijn boeken hield hij met de wereld contact en werd hij geaccepteerd als een visionair persoon. Maar de visie produceert het echte. En de realiteit van reizen wordt het best getest onder wereldwijde omstandigheden. Het enige echte land tot nu toe, waar je dat kunt vinden is nog steeds Amerika, het land waar de wereldcultuur in ontwikkeling is. Een land met enorm veel vrije 'bewegingsruimte'!

hoe men een moderne reiziger wordt

In zijn boek 'The Tourist' suggereert Dean McCannel, dat het toerist zijn het sublieme soort ontsnapping is in de 'Leisure-society'. Het is elementair omdat in het moderne leven mensen tijd nodig hebben om te ontsnappen aan de massale uitputting. Toerist zijn voelt als is modern leven in Optima Forma. Ik zal me niet verzetten tegen die stelling. Toch denk ik dat elke toerist een onzeker gevoel heeft bij zijn zoektocht naar plezierige plekken. Dat zijn ontspannende activiteiten niet echt zijn, omdat het niet kan duren. Het soort vrijetijd waar hij naar op zoek is, is een uitstapje om te relaxen en bij te tanken ten bate van zijn vermogen om te presteren. Maar dan voelt die vrije tijd als

te gemakkelijk, te comfortabel.

Soms voelt hij zich een beetje belachelijk als massa-fenomeen. Het is niet de ware 'sensatie', want hij kan niet echt loslaten en een deelnemer zijn in een werkelijk schokkende onderneming. Hij zou zelfs een lafaard kunnen worden genoemd, want niet in staat zijn sociale banden los te laten. Maar als hij weer thuis is, weet hij dat hij blij moet zijn dat zijn leven goed georganiseerd en verzorgd is, zelfs tijdens zijn vakantie.

Totdat zijn wereld uit elkaar valt. Meestal leidt een levenscrisis tot een veranderende houding. Bijvoorbeeld ontslag nemen of krijgen of gaan scheiden. Na een diepe depressie beseft men heel vaak wat men echt wil: een echte reiziger zijn die naar het onbekende wil afdrijven. Dat vormt een wil om wil de wereld verkennen die zich afspeelt tussen dat wat werkelijk is en wat is verzonnen. Die echte reiziger wil zich verheugen in het doorleven in verhalen, omdat het normale leven geen voldoening meer geeft. Niet veel mensen weten het los te laten en zichzelf daarna bijeen te houden. Maar elke vorm van loslaten is een reizen op een bepaalde manier die past bij de tijdgeest en de mogelijkheden. Reizen heeft dus niets te maken met gek worden. Een geestelijk gestoorde persoon kan nooit een reiziger zijn. Je kunt proberen hem serieus te nemen, maar nooit kunnen zijn verhalen de verhalen van een zinnige reis zijn. Reizen is het tegenovergestelde van gek worden, zelfs het voorkomen van zoiets. Het leven van een persoon is tegenwoordig te leven als in een trein en proberen de juiste richting te vinden en te behouden. Deze richting houdt gewoon je geest bij elkaar. Maar een trein ontspoord soms. Meestal is dit slechts een ongeluk. Geen enkele persoon kan daarvoor worden beschuldigd. Soms kan men een slechte beslissing nemen die het lot in een verkeerde richting duwt. Maar altijd leidt de fundamentele frustratie van het niet kunnen voortzetten van de reis tot een innerlijke neurose. Dat geeft aanleiding voor grappige of bizarre verhalen in het narrenschip van de reizigers. Natuurlijk probeert de geestelijk ontspoorde, de gestoorde reiziger de wereld opnieuw te vangen met zijn neurotische, verzonnen verhalen. Zijn verhalen zijn intrigerend of fascinerend. Maar het kunnen geen ware reisverhalen zijn, want ze zijn alleen gecentreerd rond het verbrijzelde zelf. Het inspirerende, motiverende en enthousiaste aspect van het samenspel tussen het werkelijke en dat wat is verzonnen is verloren.

Dus voor de reiziger is er één wet: verdwaal nooit op je reis, laat je nooit afleiden door onmogelijke aandringen en emoties. Maar dat is welhaast een onmogelijkheid!

Zo is de schizofreen misschien wel een ontspoorde reiziger die zijn verhalen over de hele wereld buiten zichzelf niet meer kan beheersen en organiseren. (Dit is een expliciet commentaar op het geruchtmakende boek van Deleuze en Guattari over 'Kapitalisme en schizofrenie', de zogenaamde Anti-Oedipus, waarin wordt gesteld dat Kapitalisme een soort basale overdrachtelijke vorm van schizofrenie veroorzaakt die tot nomadiseren aanzet. Ik bedoel het echter heel letterlijk zo en het komt niet zozeer door de speciale vorm van onze Westerse Economie, maar door de vorm van Modern Leven!) En de melancholicus is een ontspoorde reiziger die de gevechten tegen zijn verliezen verloor. De sentimentalist blijft als reiziger een toerist omdat hij zich vastklampt aan een vervalst emotioneel gezelschap en ijdelheden, en niet bereid is te kiezen voor onthechting en verdere verlatenheid. Hectische verlatenheid is de enige uitkomst waarmee we te maken hebben in de meeste situaties waarin moderne mensen zichzelf verwarren. Maar het lijkt iets onvermijdelijks. Iedereen zal dat ooit wel eens in het leven te overkomen. En het zal ons allemaal reiziger maken. Omdat tradities verloren gaan en ook niet zijn te reconstrueren, en vrije tijd een te saai ritueel is geworden.

tot de thuiskomst

Maar er blijft een beletsel wat ons tegenhoudt. Kunnen we leven zonder ergens bij te

horen? Kunnen we alle voordelen van een goed georganiseerd modern leven loslaten. Er heerst tegenwoordig weliswaar een zeer sterke drang naar extase - zeker zo nu en dan, vooral in het weekeinde - wanneer 'al dat wat stevig (was), in de lucht oplost', en alleen de lucht en het aardoppervlak een vaste vorm blijven houden.

Het moderne leven is een bestaan op de rand, op de grens tussen een toerist zijn en een reiziger worden. En als reizigers horen we niet meer in deze gewaarborgde wereld! Je begint in een andere omgeving te leven, in een aparte realiteit, in een wereld die verder gaat dan het normale. De wereld om je heen en de mensen die je ontmoet, met wie je omgaat en die je achterlaat, krijgen een ander soort emotionele waarde. Als reiziger leef je het leven van een vlinder voor anderen en een schim voor jezelf.

Je wordt een schijnbaar constant stervende entertainer zonder naam. Maar ik wil je in dit boek laten zien dat er een weg is naar je eigenste bestemming, wat essentieel is voor de staat van reizen. "Tot aan het einde" in de woorden van Jim Morrison, de zanger van The Doors. Neem afscheid voor altijd of zolang het duurt en keer terug naar jezelf!

En als we reizen, hoe verhouden we ons dan tot de plaatsen die we bezoeken. Voelen we een soort gehechtheid met de mensen die we ontmoeten. Of is elke emotionele uitwisseling nep, omdat zij alleen geïnteresseerd zijn in ons geld en wij alleen de indruk wekken dat we geïnteresseerd zijn, terwijl onze enige interesse is het hebben van een goede tijd? Bestaat er alleen een soort totale onthechting en vervreemding, omdat we niet echt om andere mensen geven, maar alleen doen alsof? En als we ergens anders zijn, voelen we ons dan op ons gemak, zorgen we voor een 'thuisgevoel'? Of is het gevoel van je ergens thuis te voelen als reiziger aan het veranderen in een staat van zich overal en nergens thuis voelen en vluchtig worden? We zullen zien!

afscheid van thuis

Als we reizen, hoe verhouden we ons dan tot de plaatsen die we bezoeken. Voelen we een soort gehechtheid aan de mensen die we ontmoeten, of is elke emotionele uitwisseling nep, omdat ze alleen geïnteresseerd zijn in ons geld en wij alleen maar de indruk willen wekken dat we geïnteresseerd zijn, maar onze enige interesse is het hebben van een goede tijd? Bestaat er alleen een soort totale onthechting en vervreemding, omdat we niet echt om andere mensen geven, en alleen doen alsof? En als we ergens anders zijn, voelen we ons dan op ons gemak; zorgen we voor een goed 'thuisgevoel'? Of is het gevoel van wonen en je ergens thuis voelen, veranderd in een staat van zich overal en nergens thuis voelen en vluchtig worden?

McCannell veronderstelt dat de toerist/reiziger op zoek is naar een vermeende authenticiteit die contrasteert met de dodelijke bekendheid thuis. Het vervelende alledaagse bestaan, waarin iedereen op zichzelf is komen te staan roept de herinnering op van een oorspronkelijker bestaan ergens anders. McCannell gaat verder dan dat en meent dat het alledaagse vals is en iedereen ertoe drijft om op zoek te gaan naar de ware ervaring die buiten de gedomesticeerde moderne omgeving ligt waarin we ons normalerwijze ophouden. Alle sociale verschillen verdwijnen in een universele speurtocht naar de meeslepende authentieke ervaring. Het verveelde individu zoekt volgens McCannell naar de oorspronkelijkheid van zichzelf die hij is kwijtgeraakt in zijn onderschikking aan een maatschappelijke dwang: die van de totaal geplande solidariteit van de moderne, door en door, bekende wereld. Die moderne wereld voorziet zelf in de toonbeelden van die veronderstelde authenticiteit door middel van informatie over en souvenirs van plekken waar het leven nog oorspronkelijk is. Dit zijn herinneringen aan dat wat wordt gemist en niet te koop is. Maar de authentieke ervaring wordt verondersteld alleen beschikbaar te zijn voor die modern levende mensen die weer beginnen te leven door de banden met hun directe omgeving te verbreken. Hierin tekent zich opnieuw het verschil af

tussen de toerist die weer teruggaat en de reiziger die verder gaat. Maar de vraag blijft hoe men zich dan tot de wereld gaat verhouden.

de aard van de reiziger

Deze vraag is natuurlijk in de reisliteratuur allang beantwoord. Colin Thubron heeft het voor ons op een rijtje gezet.¹ Opmerkelijk is dat hij constateert dat de houding van de reiziger in de loop van de afgelopen honderd jaar fundamenteel is gewijzigd. In de toerist die in gezelschappen reist is hij niet geïnteresseerd, evenmin in de trekker die de greep op zijn leven en omgeving is kwijtgeraakt. Maar hij problematiseert de verschillen niet. Voor Kerouac is bijvoorbeeld duidelijk dat de zwerver, de bum, de ware reiziger is, die tot een hogere of meer verdiepte ervaring is gekomen. Het verliezen van de greep brengt de ervaring van pure eenzaamheid met zich mee. Pas dan doet de aangepaste wereld er werkelijk niet meer toe en komt de reiziger oorspronkelijk tot zichzelf. Maar Kerouac en met hem Burroughs, zoekt die oorspronkelijkheid in een transcendentie of transgressie. In een overstijgen van wat normaal is door dat te perverteren en zich daar in uit te leven. Alles wat normaal is moet worden vernietigd voordat het leven echt leuk wordt. En om dat leuke is het hem begonnen, met een stoer en goed gevoel over jezelf, in de zin van niet zijn als al die saaie pieten. Het gaat hem dus om een superieur onderscheid. De controle over het zelf moet daarvoor eerst worden verloren, wat hetzelfde is als je angst voor de anderen opzijzetten. Een soort psychopathie en zelfkastijding is de dharma-bum niet vreemd. Maar de zwerver van Kerouac is iemand die een nieuwe ruimte nodig heeft die pas in de vijftiger jaren kon worden veroverd en er volgens Kerouac in Europa zelfs nooit is geweest. Een ruimte waar elke verplichting tot een emotionele (en culturele) binding en verantwoordelijkheid is verdwenen.

Voordat die ruimte kon ontstaan moest er iets gebeuren. Eerst moest de bom op Hiroshima vallen. Dit is wat Thubron is opgevallen toen hij de reisliteratuur doorploegde. Die breuk heeft te maken met het ontstaan van de 'Bombculture', zo treffend door Jeffrey Nuttall beschreven. En in samenhang daarmee met de ontwikkeling van de tienercultuur, met de opkomst van die groepen jongeren die absoluut opnieuw wilden beginnen te leven, zoals Collin McInness dat beschreef. Het is duidelijk: iedereen verwijst naar een verondersteld verlies van een oorspronkelijkheid of een mogelijkheid dat terug te vinden door met de oude verkalkte wereld te breken die toch nergens meer goed voor is.

We keren terug naar Thubron. Vroeger bleek de reiziger al een bijzonder mens, maar was hij eerder beter toegerust dan onaangepast. Meer een zelfbewuste aristocraat die zich overal thuis voelt, dan een zwerver die zich tegen een aangepast leven verzet. De reiziger van vroeger is een ontdekkingsreiziger, een avonturier die nieuwe wegen baant, wetende dat die na hem zullen worden platgetreden. Maar hij doet dat in naam van de Westerse liberale cultuur die de hele wereld wil leren kennen en tot een behouden huis wil omvormen dat natuurlijk zijn geheimen houdt.

De 'hobo', de 'dharma-bum' is in dat behouden huis ontheemd geraakt, omdat hij ontdekte dat hij thuis zijn vrienden had verloren toen die zich aan elkaar en hun omgeving hadden vergrepen en alleen nog maar een schone schijn ophielden.

De reiziger van voor de oorlog is een talentvol iemand, een uitgelezene die met ambitie

¹ Colin Thubron: Samarkand; Penguin Books; London, 1996. Interview met Colin Thubron: 'Ik wil mezelf verliezen' Kester Freriks, NRC 9 Augustus 2003; ook: Review in Trouw getiteld '*Ik ben op zoek naar extreme situaties*', 22 November 1999. Colin legt uit waarom hij naar China, Achter-Azië en Siberië trok om er reisverhalen op te doen. "... uit nieuwsgierigheid naar het echte leven achter de façade.." stelt hij. Maar hij ging er niet wonen en leven, zoals ik deed na '93.

reist: ter wille van de wetenschap of zaken. Hij weet ontberingen te doorstaan en zoekt naar de oorsprong van het bekende. Hij heeft een aangeboren en onuitroeibaar superioriteitsgevoel en koestert het verleden waarin de rijke bronnen liggen. Hij heeft een scherpe neus voor understatement en zelfspot omdat hij weet dat hij ten opzichte van de volkeren die hij bezoekt bevoordeeld is. Zijn drijfveer is een metafysische nieuwsgierigheid gepaard aan een zwak voor het goede leven en een hartstochtelijk individualisme.

Maar na de oorlog komt de reiziger tot de ontdekking dat hij inmiddels door vele specialisten is voorafgegaan, met veelal dubieuze oogmerken, die zijn territorium al in kaart hebben gebracht. Hij constateert dat de wereld bijna geheel veroverd is, maar dat hij daarvan is vervreemd. En in het open leggen van alle markten is de wereld er niet boeiender op geworden. Hij wordt zich een basale angst gewaar die met zijn lef niet is te bestrijden: de angst dat er niets meer zal gebeuren en zijn reis geen doel meer heeft. De utopie van het veroveren van de wereld is veranderd in de nachtmerrie van de mogelijke nucleaire ramp of oorlog en de vernietiging van alle oorspronkelijke culturen en natuurlijke bestaansbronnen. Hij constateert dat de ontdekkingen van andere continenten tot processen van uitroeiing en onderwerping hebben geleid en een weerzin en schuldgevoel maken zich van hem meester. De wereld krijgt langzamerhand de omvang van een dorp en verliest elke exotische betovering. Vreemde landen verdwijnen en nu is de reiziger zelf vreemd en lachwekkend geworden. Hij voelt zich kwetsbaar en onzeker omdat hij naïever is als zijn omgeving. Hij zal op zijn hoede moeten zijn en wordt zo verplicht in het heden te reizen. In een wereld die uit is op je geld is hij een eenling geworden die in zijn kinderlijke verlangen naar nieuwe dingen geen bondgenoten heeft en zich alleen nog maar op zijn verbeeldkracht kan verlaten om nieuwe einders voor ogen te houden. Natuurlijk is daarmee de belangrijkste verandering dat de westerse reiziger zijn superioriteitsgevoel heeft verloren, wat heeft plaatsgemaakt voor een subtiel gevoel van humor en een groot inzicht in de verschillen tussen mensen. Maar vooral voor een diepgeworteld gevoel van onschuld: hij is niet gekomen om de wereld uit te buiten, eerder om voor de uitbuiting oog te hebben. Zo ongeveer traceert Thubron het ontstaan van een nieuw soort reisbesef, dat door bescheidenheid gekenmerkt wordt.

de houding tegenover thuis

Als reizigers stellen we ons dus bescheidener op tegenover onze omgeving. Maar zo naïef zijn we nou ook weer niet als we ergens arriveren. Het is niet meer zo dat we nieuwe ongekende landen en culturen ontdekken. Nee eerder toetsen we tweedimensionale beelden die ons al zijn ingeprent, aan de driedimensionale werkelijkheid. De authentieke culturen waarnaar we op zoek zijn, zijn door onze media, de televisie, de film en het geschreven woord, al in informatie, geluid en beeld in een documentaire, dramatische en melodramatische vorm als 'short-lived and sequential images' aan ons voorgeschoteld. Het zijn deze media die ons ertoe verleiden hebben om te geloven dat er ergens anders mensen zijn met hele eigen gevoelens en belevenissen in culturele verbanden die we met hen zouden kunnen delen. Ze willen ons doen geloven dat het ergens anders thuishoren tot onze beschikking staat en dat we op basis van die ervaring hier thuis een gevoel van superioriteit en aantrekkelijkheid kunnen hooghouden, door ons met die anderen die we hebben leren kennen te vereenzelvigen. Maar dat vereist dat we toerist blijven. En dat we onszelf voor de gek houden. Want het lijkt er veel meer op dat we juist onder invloed van die media en als gevolg van die aandrang tot reizen het gevoel dat we ergens thuis horen verliezen en ons alleen nog maar negatief in emotionele zin tegenover onze dagelijkse omstandigheden gaan opstellen. Het spel dat die media met ons spelen nodigt uit tot een terugtrekken uit alle bindende en verplichtende omstandigheden, omdat we ze als bedreigend en onvrij gaan ervaren. De media spiegelen ons immers voor dat we ten opzichte

van dat wat ze ons voor toveren, ongebonden zijn en daar ongedwongen mee om kunnen springen, op zijn minst in onze fantasie.

Iedereen kent echter het merkwaardige verschijnsel dat zich voordoet bij terugkomst thuis van een lange reis. Daar waar we op onze plaats behoren te zijn blijkt alles plotseling totaal vreemd. Het is alsof we er niet meer bij horen, zo gewoon is het thuis en zo apart voelen we ons plotseling. Het meest beklemmende zijn de sociale verbanden waarin we ons weer moeten plaatsen. En het kan zijn dat men onze verhalen boeiend vindt, wij worden doodmoe ze te moeten herhalen. En als de foto's van onze reis klaar zijn bekruipt ons het gevoel dat het leven voorbij is als we ze hebben bekeken: was dat nou alles.

Nu kan het zijn dat het komt door de verplichting weer aan het werk te moeten. Maar stel je voor dat we geen werk zouden hebben dan zou het nog verschrikkelijker zijn. De thuiskomst confronteert ons zeer nadrukkelijk met onszelf en met de zin van ons bestaan. Is het dan zo dat het bestaan meer zin heeft als we reizen? Niets is minder waar! Als we altijd op reis zouden zijn zou ons bestaan juist elke betekenis verliezen. Want de betekenis van een leven wordt ontleend aan wat het voor anderen betekent, zowel in de positieve zin van waardering, als in negatieve zin van een afwijzing. Dus pas thuis, krijgt onze reis zin, omdat we met onze omgeving geconfronteerd worden. Wat er dan aan de hand is, is dat de zin pas dan wordt vastgesteld. Op reis zijn we vooralsnog aan geen enkel oordeel onderworpen. We kunnen ons op reis veel meer ons zelf voelen, omdat we ons ten opzichte van de plaatsen die we bezoeken niet hoeven waar te maken. Dat is pas thuis aan de orde. En dat is gewoon en tegelijk dermate inspannend dat het terugvallen in de oude verbanden een langdurige overspanning kan veroorzaken. Het beklemmende gevoel verdwijnt pas als we ons weer hebben waar gemaakt.

Als we op reis zijn relateren we ons dus niet tot de mensen die we bezoeken, die nemen we uitsluitend waar. We relateren ons tot waar we thuishoren en onze reis heeft betekenis in onze sociale setting. Die setting, dat zijn de spullen en de mensen waaraan we verknocht zijn. Hoe minder we daarvan bezitten, ook in de zin van een land waarop we trots zijn, hoe meer we geneigd zullen zijn ons op weg te begeven. Maar als we ergens thuis zijn dan betekent dat, dat de voor onze belangrijke zaken en personen zich op die plek bevinden. Zodra die niet meer aan een plek gebonden zijn, zodra die zaken meer of minder ver uit elkaar liggen worden we mobiel en onrustig. We willen al gauw weer liever ergens anders zijn. Het gaat om zaken of personen die ons een gevoel van eigenwaarde geven. Of nog beter eigenheid. Om de plekken waar ons cultureel kapitaal is opgeslagen en om de mate en wijze waarover we daarover emotioneel kunnen beschikken.

Een vergelijking met de zeeman dringt zich op. Een zeeman heeft volgens de mythe liefjes in elke haven. Daarom voelt hij zich alleen op zee thuis, omdat daar zijn verbeelding vrij spel heeft. Thuis bij vrouw en kinderen voelt hij zich ongemakkelijk. Hij heeft daar alleen een verantwoordelijkheid die hij toch niet waar kan maken omdat hij in levenden lijve aanwezig niet weet hoe hij met zijn familie, have en goed, om moet gaan. Hij krijgt het gevoel, nadat de passie van het weerzien is verstreken, alleen nog maar te kunnen afgaan. Dus verlangt hij weer naar zee en naar die andere havens. Het voorgaande wordt momenteel sociaal gezien negatief beoordeeld, de zeeman is een onverantwoord mens die de zorg aan anderen overlaat. Maar het moderne oordeel is paradoxaal. Het hebben van meerdere 'havens', en het mobiel daartussen bewegen, verhoogt je status. Het maakt je ongrijpbaar en onmiskenbaar een wereldburger, omdat je van alle markten thuis bent. Het verhoogt je 'appeal'. Maar veel belangrijker is, dat het de mogelijkheid geeft in het rijk van de verbeelding te leven! De mogelijkheid om niet door een bekrompenheid te worden gefrustreerd. En met het verbreden van de horizon wordt dat rijk vergroot, nog altijd gezien door de ogen van hen waartoe men zich verhoudt. In die zin is wel degelijk de verbeelding aan de macht en maakt men met zijn verbeeldingskracht indruk. En die verbeeldingskracht wordt ontleend aan dat wat de anderen niet toetsen kunnen, aan dat wat

elders is beleefd en waar men iedereen mee afbluft. Zo gezien heeft reizen dus een verkoopwaarde en is de reiservaring koopwaar. Het toerisme is al een industrie, maar het reizen wordt Showbizz.

het feest van gevaar voorbij de horizon

Maar reizen is natuurlijk ook een feest, een dionysische aangelegenheid. Met onze aangescherpte zintuigen gaan we op weg om ons over te geven aan indrukken. De wereld wordt een muziektijnsfeer en even abstract beleefd als een modern-klassiek concert. Niet gebonden aan waarderingsnormen wordt de ervaring primair en de wereld puur spektakel. Bevrijd van de vraag hoe we op anderen overkomen kunnen we veel opener staan voor de indrukken uit de omgeving. Thuis, behoren we ons maar al te vaak goed voor te doen of ons spectaculair te manifesteren. Op reis is de verhouding omgekeerd. Alles maakt op een indifferente manier indruk door de absoluut onverschillige houding die we aannemen. Op die manier ontsnappen we aan de apollinische controle. We nemen de natuurwetten waar en raken opgewonden van die ervaring, maar voelen er ons minder dan ooit door bepaald. Maar voor die dionysische ervaring moet een prijs worden betaald. Zoals men bij het snorkelen boven het koraal door de adembenemende pracht wordt betoverd en vergeet dat de omgeving vele gevaren kent. Zo vergeet men in het opgaan in de reis dat men volledig op zichzelf terugvalt. Men moet hiertoe goed voorbereid zijn, want het spectaculaire schouwspel nodigt snel uit tot vergeetachtigheid. Met het aanscherpen van de zintuiglijke ervaring moeten we ook acht slaan op onze verdere lichamelijke condities. Want op de kracht van ons lichaam zijn we meer dan ooit aangewezen, we moeten daarop terug kunnen vallen.

We kunnen immers niet terugvallen op mensen die aan ons verplicht zijn. We zijn uit het gebied gestapt van de reciprociteit en solidariteit. Het leven is meer dan ooit een ingewikkeld spel van overleven. Dat is de ironie van de reis.

Knopen moeten worden ontward en schade moet worden voorkomen. Alleen superman is misschien niet aan de ontembare goden overgeleverd. Men moet er maar op vertrouwen dat er een beschermengel is die je uit alle benarde situaties redt, die onverwacht kunnen optreden. Men is verplicht aan zichzelf overal een vriendelijke houding aan te nemen en een toonbeeld van goed vertrouwen te zijn. Al is het leven voor de reiziger geen strijd, de dreiging van het noodlot maakt de onderneming hachelijk. Omdat men niet weet wie men vertrouwen kan, gelden de leefregels van de stadsjungle, zoals bezongen door Lou Reed in de song 'Busload of Faith':

"You can't depend on a wise man;
you can't find them 'cause they're not there.
You can depend on cruelty, crudity of thought and sound,
you can depend on the worst always happening.
You need a busload of Faith to get by!" (New York, 1989)

het binnentreden van de 'Global Village'

Er heerst tegenwoordig een algemene aandrang om te gaan reizen. Via vooral de literatuur wordt dat aangeprezen als het leven 'pur sang'. Dat wat de visuele media voorspiegelen mag men niet lui in de stoel voor lief aannemen. Alleen door de reiservaring kan men pas werkelijk toetreden tot de gemeenschap van de 'Global Village'. De media zijn maar show. Ze zijn de vormen die het vermaak in die 'Global Village' aannemen. Het dagelijkse ervaart men onderweg. Om erbij te horen willen we het liefst zo lang mogelijk onderweg zijn. De wereld die we van de tv alleen nog maar kennen in ontelbare 'ogenblikken', eigenen we ons op reis werkelijk toe. Terwijl we als reiziger eindelijk zijn bevrijd van de verplichtingen die

relationele verbanden ons opleggen. Niet dat we zo nodig die relaties willen verbreken. We willen er alleen niet op worden vastgepind en door worden gefrustreerd in het zoeken van onze mogelijkheden om andere bronnen aan te boren. Reizen als fenomeen staat dus voor het loskomen van de oorspronkelijke verhoudingen waar we ooit deel van uitmaakten. Zoals dat dertig jaar geleden het geval was met de popcultuur die zich tegen de gesetelde maatschappij afzette. In de popcultuur was men alleen nog maar verbonden met en gebonden door het idool. Het idool was het lichtend voorbeeld, de vaderfiguur, om met thuis te kunnen breken en een eigen bestaan vorm te geven. Maar het was nog steeds in een afhankelijke en eigenlijk onvolwassen relatie, oftewel men was nog steeds van relaties afhankelijk. In de reiscultuur zijn er geen idolen meer, hooguit voorgangers uit literaire hoek: reizigers die de reiservaring professioneel onder woorden kunnen brengen, zoals Naipaul of Theroux. Maar met die voorgangers is men niet meer verbonden in een spectaculaire, gemeenschappelijke cultuur. Men is alleen nog maar opgenomen in de gehele wereld als spektakel.

Maar met het verstrijken der jaren wordt het resultaat duidelijk van wat het ongebreidelde reizen oplevert.

Wat is er uiteindelijk van Kerouac geworden? Kerouac bezong het heil van de hobo. Maar al in '68, het jaar waarin de verbeelding aan de macht kwam, zingt Bob Dylan: 'I'm a lonesome hobo, without family or friends'. Van Kerouac is sindsdien weinig vernomen.

De schrijver Charles Bukovsky lijkt model te staan voor het aftakelingsproces van de reiziger. Niemand heeft beter de leegheid beschreven die dat bestaan met zich mee kan brengen, omdat hij de kunst verstaat om de pretenties van de schrijver/reiziger op een ironische manier te kijk te zetten. Nog beter dan in zijn boeken gebeurt dit in de film 'Barfly'. Twee hedendaagse filmhelden en sekssymbolen, Faye Dunaway en Mickey Rourke, tonen daarin onbeschaamd de afgang van het ouder worden aan de lagere wal van een vrijgevochten bestaan. Met de nodige ironie wordt aangetoond dat alles ijdel is. Vooral ook de welvarende wereld van de Kunst die zo nodig in een mateloze bewondering de doorleefde reiziger op een voetstuk wil plaatsen als hij van dat doorleven maar zou willen getuigen!

Om die afgang te voorkomen is het verleidelijk om nietsontziend te worden. Om achter het vriendelijke voorkomen een keiharde opstelling aan te nemen en daarmee de overweldigende wereld tegemoet te treden. Maar dan is meteen het eind zoek dat in 'Barfly' tenminste nog duidelijk is. Nooit zal Bukovsky zijn trots en geloof in de oprechtheid verliezen, hoogstens bij tijd en wijle de controle over zijn bestaan als de drank dat van hem overneemt. De nietsontziende reiziger zou zijn hele leven worstelen met het wegdrukken van de schuld die door het loslaten van het geloof in de oprechtheid veroorzaakt wordt. Hij zou terechtkomen in de spiraal van de paranoia, die hij toont in een verbeterde afstandelijkheid zodra hij door zijn vlotte manier van doen aan zijn trekken is gekomen. Hij zal ogenblikkelijk weer verder moeten trekken om weg te vluchten voor de schade die hij aanricht.

het aannemen van een afstandelijke stijl

Het beste is gewoon een leefstijl aan te nemen, een eigenaardig voorkomen waarop men altijd terug kan vallen. Eigen en aardig in de zin van charmant. Het spreekwoord luidt: met de hoed in de hand komt men door het ganse land. Het in de hand nemen van de hoed wijst op een minzame beschaafdheid. Maar de hoed wijst als kledingstuk op de stijlvolle manier waarop men door het leven gaat.

Het Engelse spreekwoord 'where-ever I lay my hat, is my home' drukt dat nog duidelijker uit. De hoed zelf vormt het huis van de reiziger en de hoed is zelf weer het teken van het reizen. Het neerleggen van de hoed is een teken dat men de omstandigheden waarin men verkeert respecteert. Maar de neergelegde hoed toont dat er weldra weer een moment kan aanbreken

dat men gaan moet.

De hoed zelf is een teken van stijl! (Niet voor niets zijn er talloze soorten hoeden waarmee de dragers hun reisstijl aangeven, zelfs als ze aan de kapstok hangen.) Met de hoed verbergt men niet het gezicht, maar men bedekt het hoofd. Dit schept een beschaafde afstand. Met de hoed op wordt men niet intiem. En de hoed verwijst naar een tijdsbesteding na het werken. Op zijn werk draagt de arbeider een muts of helm, tijdens het sporten de sporter een pet. Maar zetten beiden een hoed op dan scheppen ze tot hun dagelijkse bezigheden afstand. Men is dan een 'gentle'-man, minzaam maar emotioneel niet betrokken. De hoed wijst op een gereserveerde houding en allang niet meer naar een sociale status. Wat men denkt houdt men liever voor zichzelf en emotionele uitingen zijn uit den boze.

En daarmee is eigenlijk wel benoemd wat de houding is die de reiziger tegenover de wereld waarin hij rondtrekt, aanneemt. Het is een houding van reserve. Vriendelijk maar voorzichtig. Er wordt wel degelijk een emotionele relatie gelegd. Maar een wederzijds beslag moet worden vermeden, men kan niet emotioneel afhankelijk worden. De reiziger en zijn omgeving kunnen niet echt tot elkaar komen, maar wel een wederzijdse waardering laten merken. Een dankbaarheid voor de genoten gastvrijheid en een waardering voor het aanwezig zijn. Daarom heeft het afscheid altijd wel degelijk een diepe emotionele lading. In het afscheid blijkt de tragiek van het besef dat men zich op de emotioneel gelegde band niet kan verlaten. De wereld van het reizen is toch vooral een vreedzame wereld waarin het zich overgeven aan de lotsbeschikking de huiselijke afhankelijkheid heeft vervangen. Er kan van alles gebeuren. Maar emotioneel is er niets meer om op terug te vallen omdat niets blijvend is. Emoties kunnen een mens niet meer redden. Dat zal hij alleen met zijn verstand moeten doen. Hij zal dus altijd bij zichzelf thuis moeten zijn. En bij zichzelf op bezoek! Hij is zelf de eerste en de laatste waaraan hij de wederwaardigheden opdist. Hij zal er alleen zelf betekenis aan kunnen geven. Of er nog anderen zijn die daarvoor belangstelling tonen ziet hij wel.

Vaarwel, emotionele afhankelijkheid!